

Vedecký príspevok/ Scientific Article
Recenzované/ Review: 25. 11. 2020
<https://doi.org/10.24040/eas.2020.21.2.113-125>

Alokácia času v prospech platenej práce a s ňou súvisiacich aktivít na Slovensku

Allocation of time in favor of paid work and related activities in Slovakia

Barbora Mazúrová, Ján Kollár

Abstract: The aim of the article is to quantify and compare the length of total time spent with paid work (within working hours, beyond working hours and commuting) of the respondents based on gender and to identify the nature of its overlaps with the respondents' private lives based on their subjective feelings of satisfaction. We processed the analytical part based on primary data which were obtained through the questionnaire survey conducted in 2018, and which was part of the VEGA n. o. 1/0621/17 research project. 1 819 respondents, who were part of 732 households, participated in the questionnaire survey. Through the analysis of the survey results we found out that men spend more time in favour of paid work and related activities compared to women. Simultaneously, we can state that these activities are unlikely to have significantly more negative impact on women's private lives than on men ones..

Key words: *Paid work. Commuting to and from work. Time allocation. Work-Life Balance..*

JEL Classification: J01. J60.

Úvod

V rámci alokácie času ekonomicky aktívnych jednotlivcov môžeme uvažovať o čase strávenom výkonom platenej práce, neplatenej práce (starostlivosť o deti, o domácnosť, nákupy, varenie, a pod.) a voľným časom. Počet ekonomicky aktívnych Slovákov a teda tých, ktorí vykonávajú akúkoľvek platenú prácu a časť dňa alokujú v prospech tejto činnosti je približne 2,5 mil. Platená práca „zaberá“ jednotlivcovi počas dňa menšiu alebo väčšiu časť a rozhodovanie o tom, koľko času jej venuje je značne subjektívne a vyplýva z osobných preferencií jednotlivca alebo domácnosti. Súčasne dĺžku pracovného času ovplyvňuje zamestnávateľ, ktorý má prirodzene určité nároky v zmysle Zákonníka práce. Čas strávený v práci má presah aj do súkromného života nielen jednotlivca, ale aj celej domácnosti. Je zrejmé, že ak sa čas strávený v platenej práci zvyšuje, je to na úkor času stráveného s rodinou, priateľmi alebo individuálnymi aktivitami mimo práce. Existujú štúdie, ktoré ukazujú pozitívnu koreláciu medzi dlhou pracovnou dobou a zlým zdravotným stavom zamestnancov (Spurgeon a kol., 1997; Sparks a kol., 1997; Vand Der Hulst, 2003). Dlhý

pracovný čas môže mať vplyv na zdravie znížením schopnosti zamestnanca dostatočne sa zotaviť, a to psychicky aj fyzicky.

S výkonom práce je úzko spojený aj čas strávený dochádzaním do a zo zamestnania (tzv. commuting). Či a koľko času sú jednotlivci ochotní venovať dochádzaniu do a zo zamestnania je ovplyvňované mnohými determinantmi, ktoré sme už v minulosti skúmali (Kollár a kol., 2017; Kollár a kol., 2018). Napriek tomu, na Slovenku doposiaľ absentuje komplexnejšia analýza zaoberajúca sa fenoménom mobility pracovnej sily v jej rôznych dimenziách. Michniak (2016) skúmal mobilitu pracovnej sily využitím sekundárnych dát zo sčítania obyvateľov domov a bytov z rokov 2001 a 2011. Z jeho analýzy vyplýva, že aj keď na jednej strane klesá počet obyvateľov dochádzajúcich za prácou, na druhej strane počas tohto desaťročného obdobia sa ochota cestovať do a zo zamestnania (denná mobilita) zväčšila, čo možno hodnotiť pozitívne. Podľa očakávania sa potvrdilo, že obyvatelia z východného Slovenska majú tendenciu vo väčšej miere migrovať za prácou mimo územia SR, pričom hlavným motívom je lepšie platená práca.

Naším zámerom je poňať problematiku alokácie času v prospech platenej práce v širších súvislostiach a skúmať jej presah na súkromný život jednotlivcov s ohľadom na rodové rozdiely. Cieľom príspevku je kvantifikovať a na základe rodovej príslušnosti porovnať dĺžku súhrnného času stráveného v platenej práci (v rámci pracovného času, nad rámec pracovného času a dochádzaním do a z platenej práce) respondentov a na základe vyjadrenia ich subjektívneho pocitu spokojnosti identifikovať charakter jej presahov na súkromný život respondentov.

1. Teoretické východiská

Ako zosúladiť pracovný a súkromný alebo rodinný život je predmetom teórie rovnováhy medzi pracovným a súkromným životom (tzv. work-life balance). Podľa Poulouse (2014) „rovnováha medzi pracovným a súkromným životom je široký pojem, ktorý rôznymi spôsobmi definujú rôzni odborníci využívajúci rôzne dimenzie. Počiatky výskumu zameraného na rovnováhu medzi pracovným a súkromným životom sa dajú v zásade hľadať v štúdiách o ženách, ktoré majú viac rolí“. Rovnováha medzi pracovným a súkromným životom sa pôvodne nazývala konfliktom medzi prácou a rodinou, Kahn a kol. (1964), definovaným ako forma konfliktu medzi rolami, v ktorom sú tlaky na roly z pracovných a rodinných domén v určitom ohľade vzájomne nezlučiteľné. To znamená, že účasť na pracovnej (rodinnej) role sa sťažuje z dôvodu účasti na rodinnej (pracovnej) role.

Dnes sa o rovnováhe medzi pracovným a súkromným životom hovorí v súvislosti s viacerými postihnutými skupinami. V tejto novšej perspektíve sa viac pracovných a životných rolí (nielen rodinných) považuje za vzájomne potenciálne prospešných, ako aj poškodzujúcich (Rife a Hall, 2015).

Ako uvádza Byrne (2005), jednotlivci s rovnováhou medzi pracovným a súkromným životom cítia, že sa ich životy naplňujú v práci i mimo nej, a prežívajú minimálny konflikt medzi pracovnými a nepracovnými rolami. Tí, ktorí dosiahnu túto rovnováhu, sú v práci produktívnejší, majú zvyčajne vyššiu úroveň spokojnosti so svojím zamestnaním a životom všeobecne, ako aj nižšiu hladinu stresu a depresie.

Jednou zo zložiek merania rovnováhy medzi pracovným a súkromným životom je čas, ktorý rozdeľujeme na čas strávený platenou prácou a čas strávený aktivitami v rámci domácnosti alebo rodiny. Konflikt založený na čase nastáva, keď čas venovaný jednej role sťažuje splnenie požiadaviek v inej role (Greenhaus a Beutell, 1985; Fisher, 2001; Greenhaus, Collins a Shaw, 2003; Poulouse, 2014).

Čas strávený v platenej práci môžeme nazývať pracovným časom (tzv. work-time), do ktorého zahŕňame aj platené, či neplatené nadčasy. Čas strávený dochádzaním do a zo zamestnania (tzv. commuting) považujú niektorí odborníci za súčasť času stráveného v práci, iní sa domnievajú (a k ich názoru sa prikláňame), že je to čas, ktorý nezahŕňame do výkonu platenej práce, ale je s ňou úzko spojený (Wheatley a Wu, 2014).

Práve dochádzanie do a zo zamestnania býva často jednou z kľúčových potenciálnych oblastí konfliktu, ktorý narúša rovnováhu medzi pracovným a súkromným životom jednotlivcov. Napriek tomu majú aktivity podobného charakteru, ktoré súvisia s prácou (okrem dochádzania aj napr. rozvážanie detí do školy, tzv. school-run) strategický význam v každodennom živote. Prepájajú osobný a pracovný život, umožňujú dosah a prístup na trh práce, vplývajú na organizovanie aktivít a alokáciu času v rámci domácnosti a naznačujú rodové vzťahy medzi mužmi a ženami (Solá, 2016).

Organizácia činností a delenie rolí v domácnosti výrazne ovplyvňuje vzorce dochádzania do a zo zamestnania, čo v konečnom dôsledku vplýva na subjektívny pocit spokojnosti, resp. blahobyt jednotlivca (tzv. well-being). Cestovanie akéhokoľvek druhu ovplyvňuje subjektívne prežívanie rôznymi spôsobmi, ale usudzuje sa, že dochádzanie do a zo zamestnania sa často vníma ako aktivita generujúca nespokojnosť (Wheatley, 2014).

Negatívny vplyv na blahobyt dokazujú aj mnohé vedecké štúdie, ktoré považujú predovšetkým časovo náročné dochádzanie za zdroj stresu a únavy (napr. Sullivan, 2007; Lyons a Chatterjee, 2008; Stutzer and Frey, 2008; Olsson, Garling, Ettema, Friman a Fujii, 2013).

Podľa Sweet a Kanaroglou (2016) môže mať identifikácia vplyvu cestovania a trávenia času v rámci dochádzania na subjektívny pocit spokojnosti významné implikácie pre tvorcov nielen politiky trhu práce, ale aj politiky dopravnej, regionálnej, environmentálnej a ďalších segmentov hospodárskej politiky. Má niekoľko možných vplyvov: po prvé, usmerňuje v rámci plánovania zamerať sa na žiaduce výsledky cestovania, po druhé, kvantifikuje dĺžku času dochádzania a identifikuje výsledky súčasne vykonávaných aktivít, ktoré prispievajú k subjektívnemu blahobytu, a po tretie, môže poskytnúť reálny obraz, pre koho je pravdepodobné, že budú mať konkrétne politické opatrenia a ciele úžitok.

Obťažnosť a nejednoznačnosť tejto problematiky odrážajú napríklad Haas a Osland (2004), podľa ktorých neexistuje jednoznačná teória, ktorá by poskytovala ucelený obraz o vzťahu medzi časom stráveným dochádzaním do práce a subjektívnym pocitom individuálnej spokojnosti.

2. Materiál a metódy skúmania

K výsledkom, ktoré prezentujeme v príspevku, sme dospeli v rámci riešenia projektu VEGA č. 1/0621/17 „Rozhodovanie slovenských domácností o alokácii času na vykonávanie platenej a neplatenej práce a vplyv stratégií domácností na vybrané oblasti hospodárskej praxe“ a dotazníkovému prieskumu realizovaného v rámci neho. Zber primárnych

empirických dát bol realizovaný v roku 2018, pričom odpovede respondentov sa vzťahovali k predchádzajúcemu roku. Dotazník bol koncipovaný širšie do ôsmich modulov, ktoré boli zamerané na platenú a neplatenú prácu. Jeho distribúciu do slovenských domácností zabezpečili vyškolení anketári (študenti 1. ročníka II. stupňa štúdia) na EF UMB. Anketári sa do prieskumu zapojili dobrovoľne a pred samotným zberom údajov absolvovali rozsiahle školenie, na ktorom sa oboznámili so zámerom výskumného projektu ako aj dotazníkového prieskumu. V mesiacoch apríl a máj 2018 sa dotazníkového prieskumu zúčastnilo 1819 respondentov v 732 domácnostiach. Získané údaje z pohľadu respondentov sú reprezentatívne podľa pohlavia, veku a vzdelania.

V súvislosti s cieľom príspevku sme jednoduchým štatistickým triedením spracovali čiastkové údaje zo siedmeho modulu venovaného problematike platenej práce a dochádzania do zamestnania. Modul bol vyplnený respondentmi, ktorí boli v roku 2017 ekonomicky aktívni. Tí teda poskytovali informácie retrospektívne. Výskumnú vzorku tvorilo 1198 respondentov (z toho 652 mužov a 546 žien) vo veku 15 – 64 rokov, ktorí mali v roku 2017 aspoň jedno platené zamestnanie, pričom mohlo ísť o zamestnanie na plný úväzok, zamestnanie na čiastočný úväzok, prácu SZČO alebo inú formu podnikania alebo brigádu študenta. Tabuľka č. 1 znázorňuje percentuálny podiel respondentov podľa statusu ich aktivity. Až 926 respondentov bolo v roku 2017 zamestnaných na plný úväzok a podnikalo 146 z nich. Pracujúcich žiakov alebo študentov bolo medzi respondentmi 93 a pracujúci dôchodcovia boli len 4 (zanedbateľný percentuálny podiel z celkového počtu).

Tabuľka 1 Percentuálny podiel štruktúry zamestnaných respondentov podľa statusu aktivity

zamestnaní na plný pracovný úväzok	77
SZČO, podnikatelia	12
žiaci, študenti	8
zamestnaní na čiastočný úväzok	3

Zdroj: Vlastné spracovanie, 2020.

Prirodzene, nie na každú otázku sme v rámci dotazníkového prieskumu získali odpovede. Z tohto dôvodu sme sa rozhodli interpretovať výsledky v relatívnych početnostiach. Údaje a informácie, ktoré nám respondenti poskytli sme „očistili“ od extrémnych hodnôt (outlierov), aby sme predišli skresleniu výsledkov a nesprávne formulovaným záverom v predmetnej oblasti skúmania. Vychádzajúc zo zahraničných výskumov v tejto oblasti a s cieľom poznať reálny stav alokácie času v prospech platenej práce a s ňou súvisiacich aktivít (dochádzanie do a zo zamestnania, výkon práce mimo pracovný čas) našich respondentov a jej vplyv na ich subjektívne vnímanie spokojnosti, sme naformulovali dva predpoklady:

H1: Predpokladáme, že muži venujú viac času platenej práci vrátane dochádzania do a zo zamestnania a práci mimo pracovného času v porovnaní so ženami.

H2: Predpokladáme, že ženy vnímajú čas strávený dochádzaním do a zo zamestnania ako aj zaťaženosť prácou mimo pracovného času negatívnejšie v porovnaní s mužmi.

Sme si vedomí toho, že nami získané výsledky nie je možné v plnej miere zovšeobecniť na všetkých zamestnaných Slovákov a to aj z dôvodu, že nedisponujeme reprezentatívnou

vzorkou zamestnaných napr. z pohľadu organizácie práce ani miesta výkonu práce. Tento fakt môžeme považovať za jedno z obmedzení interpretácie výsledkov ako i časti prieskumu, ktoré máme k dispozícii. Zároveň však ponúkame minimálne originálne a pravdepodobne prvé výsledky v podmienkach Slovenska, ktoré je možné interpretovať nielen samostatne, ale aj v rámci niekoľkých súvislostí. Našou ambíciou je podnietiť a otvoriť diskusiu spojenú s rovnováhou medzi pracovným a súkromným životom v našej spoločnosti. Nakoľko je daná oblasť skúmania značne komplexná, rôznorodá a zatiaľ neprebádaná, našimi úvahami a interpretáciou aspoň niekoľkých súvislostí chceme prispieť k pochopeniu nielen alokácie času, ale aj jej presahu do dimenzie vplyvu na súkromný život jednotlivcov, ktorí sú neustále konfrontovaní so zmenami nielen z prostredia vlastnej domácnosti, ale aj širšieho okolia mimo nej (iné domácnosti, pracovisko, inštitúcie a ďalšie).

3. Výsledky a diskusia

Podľa Zákonníka práce (Zákon NR SR. č. 311/2011 Z. z. v znení neskorších predpisov) je pracovný čas zamestnanca na Slovensku najviac 40 hodín týždenne. Práca na plný úväzok teda predstavuje štandardne 8 hodín počas dňa, pričom to môže byť viac alebo menej v závislosti od typu pracovného pomeru.

Z nami uskutočneného dotazníkového prieskumu vyplynulo, že ekonomicky aktívni respondenti venovali počas týždňa platenej práci v priemere 37,8 hodín. Naše zistenia sa líšia v porovnaní s oficiálnymi štatistikami Eurostatu, podľa ktorých Slováci v roku 2017 strávili výkonom platenej práce 39,8 hodín týždenne. Tento rozdiel môže byť spôsobený rozdielnou metodikou zberu dát. Pre porovnanie uvádzame, že podľa oficiálnych štatistík v posledných rokoch najmenej času v platenej práci z obyvateľov krajín EÚ trávia Holanďania (30,3 hod/týždeň v roku 2017) a najviac Gréci (42 hod/týždeň v roku 2017), pričom priemer EÚ 28 bol 37,1 hod/týždeň.

Zohľadnením rodových rozdielov v súvislosti s dĺžkou pracovného času sme dospeli k záveru, že viac hodín počas týždňa pracujú muži ako ženy, čo korešponduje s výsledkami nášho predchádzajúceho výskumu. Tento fakt súvisí predovšetkým s celkovou alokáciou času mužov a žien počas dňa. Naše zistenia potvrdzujú skutočnosť, že ženy v porovnaní s mužmi venujú viac času starostlivosti o domácnosť (resp. neplatenej práci), čo môže byť jednou z príčin, prečo venujú výkonu platenej práce relatívne menej času (Kika, Martinkovičová, 2015).

Pri úvahách o alokácii času ekonomicky aktívnych jednotlivcov nás zaujímalo, či a v akom rozsahu sa Slováci venujú platenej práci mimo pracovného času. Motívov k tejto aktivite môže byť bezpochyby niekoľko. Je však zrejmé, že ak sa jednotlivec venuje práci mimo pracovného času, robí to na úkor svojho voľného času, ktorý by inak mohol venovať oddychu, rodine, priateľom a iným voľnočasovým aktivitám. Ako naznačujú výsledky mnohých výskumov, nedostatok voľného času a oddychu môže viesť k narušeniu rovnováhy medzi pracovným a súkromným životom. Naše doposiaľ prvotné zistenia, ku ktorým sme dospeli, signalizujú, že až tretina nami skúmaných respondentov sa venuje platenej práci aj mimo pracovného času (približne 36 % opýtaných mužov a 28 % opýtaných žien), pričom venujú tejto činnosti v priemere 5,26 hodín za týždeň (muži 5,7 hod./týždeň a ženy o hodinu menej).

V tabuľke č. 2 sú uvedené priemerné údaje za všetkých respondentov, pričom priemerná dĺžka času venovaná platenej práci mimo pracovného času je 1,7 hodín za týždeň. Z tohto pohľadu sa problém javí ako nie až tak vypuklý. Napriek tomu sa domnievame, že je potrebné zaoberať sa problematikou rovnováhy pracovného a súkromného života aj na mikro úrovni a podnecovať samotných zamestnávateľov k vytváraniu pracovných podmienok pre svojich zamestnancov, ktoré budú k tejto rovnováhe prispievať.

V mnohých prípadoch nevyhnutnou súčasťou platenej práce je aj dochádzanie do a z nej. Na základe analýzy údajov získaných v rámci nami uskutočneného dotazníkového prieskumu sme kvantifikovali „čistý“ čas dochádzania, tzn. trvanie presunu z domáceho prostredia na miesto výkonu platenej práce, pričom sme sa nezaoberali pridruženými aktivitami ako je napr. spomínaný „school-run“ alebo bežné nákupy. Zistili sme, že nami skúmaní respondenti dochádzajú v priemere 3,87 hodín za týždeň, pričom muži približne 4,5 hodiny a ženy 3,2 hodiny za týždeň. V medzinárodnom porovnaní patríme medzi krajiny, kde ľudia trávajú dochádzaním do a zo zamestnania viac času. S priemerným časom dochádzania 33 minút denne sme nad priemerom krajín eurozóny (25 min./deň) a aj OECD (28 min./deň) (Kollár a kol., 2017).

Okrem času, ktorí zamestnaní venujú dochádzaniu do a zo zamestnania (tzv. implicitné náklady), nemenej podstatné sú aj výdavky vynakladané priamo na cestovné (tzv. explicitné náklady), ktoré znižujú disponibilný dôchodok domácností. Výdavky spojené s mobilitou práce sú ovplyvnené predovšetkým spôsobom prepravy a vzdialenosťou, ktorú jednotlivci prekonávajú. Na základe výsledkov nášho prieskumu sme kvantifikovali tieto náklady a zistili sme, že priemerná týždenná výška cestovných výdavkov nami skúmaných respondentov bola 12,5 €. Hodnota mediánu bola 9 €/týždeň (Mazúrová, Kollár, 2019).

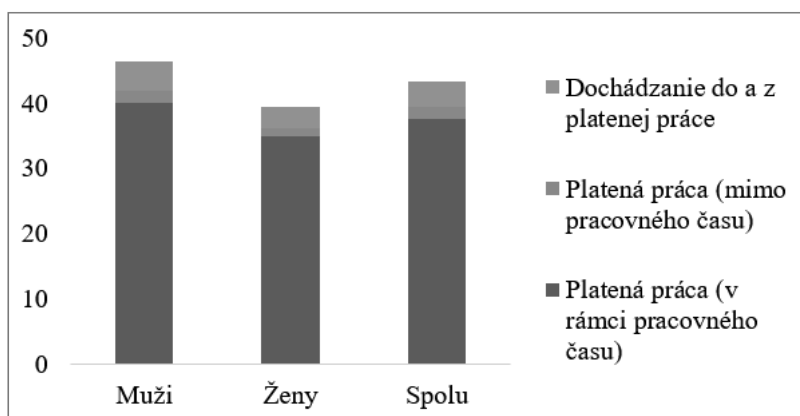
V tabuľke č. 2 uvádzame agregované údaje alokácie času v prospech platenej práce a s ňou súvisiacich aktivít nami skúmaných respondentov.

Tabuľka 2 Alokácia času v prospech platenej práce respondentov

Priemerná dĺžka času	hod./týždeň
- platená práca v rámci pracovného času	37,67
- platená práca mimo pracovného času	1,7
- dochádzanie do a z platenej práce	3,87
SÚHRNNÁ DĹŽKA ČASU V PLATENEJ PRÁCI	43,24
Priemerná dĺžka času - MUŽI	hod./týždeň
- platená práca v rámci pracovného času	39,95
- platená práca mimo pracovného času	2,02
- dochádzanie do a z platenej práce	4,42
SÚHRNNÁ DĹŽKA ČASU V PLATENEJ PRÁCI	46,39
Priemerná dĺžka času - ŽENY	hod./týždeň
- platená práca v rámci pracovného času	34,93
- platená práca mimo pracovného času	1,31
- dochádzanie do a z platenej práce	3,22
SÚHRNNÁ DĹŽKA ČASU V PLATENEJ PRÁCI	39,46

Zdroj: Vlastné spracovanie, 2020.

Na základe výsledkov analýzy sme zistili, že respondenti trávia platenou prácou a s ňou súvisiacimi aktivitami priemerne 43,24 hodín za týždeň, pričom muži 46,39 hodín za týždeň a ženy približne o 7 hodín menej. Týmto potvrdzujeme nami formulovaný predpoklad, že muži venujú viac času platenej práci vrátane dochádzania do a zo zamestnania a práce mimo pracovného času v porovnaní so ženami (viď graf 1).

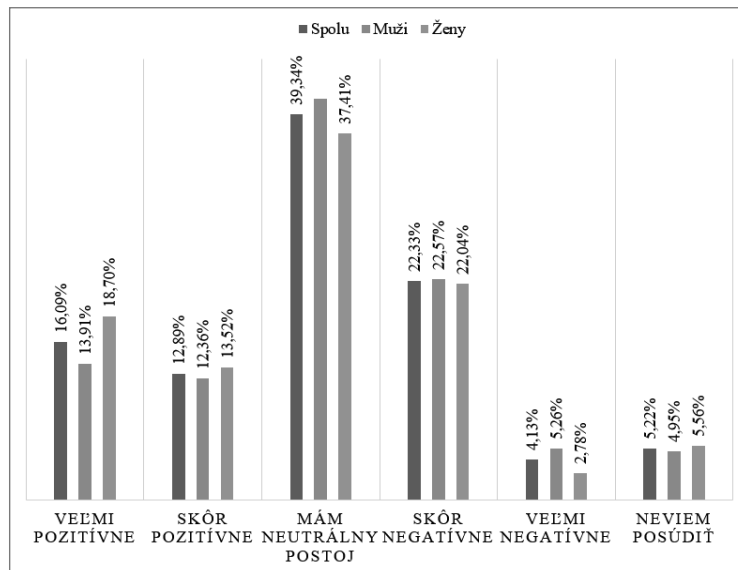

Graf 9 Alokácia času v prospech platenej práce respondentov

Zdroj: Vlastné spracovanie, 2020.

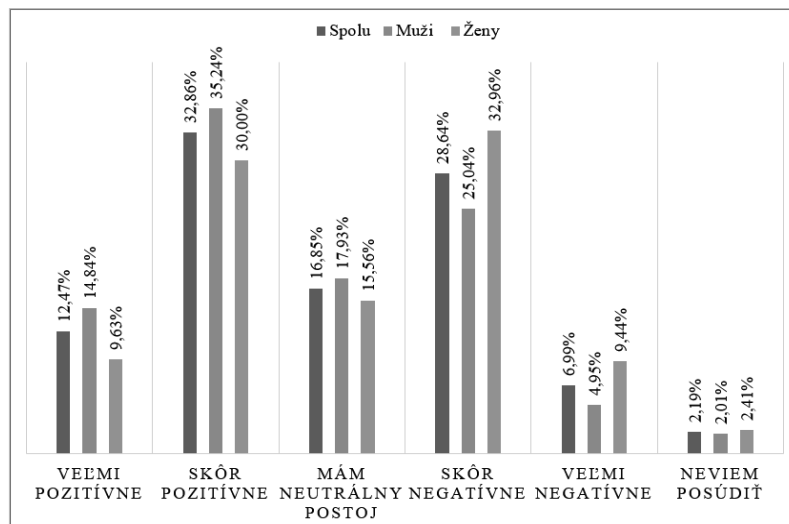
S cieľom poznať postoje respondentov a identifikovať vplyv aktivít súvisiacich s platenou prácou na ich subjektívny pocit spokojnosti sme sa v dotazníkovom prieskume pýtali, ako vplýva čas strávený dochádzaním do a zo zamestnania a zaťaženosť prácou mimo pracovný čas (vo voľnom čase) na ich súkromný život.

Na základe analýzy výsledkov prieskumu sme zistili, že dochádzanie do a zo zamestnania vnímajú respondenti vo veľkej miere skôr neutrálne. Prekvapujúcim zistením bolo, že veľmi negatívne pôsobí na väčšiu časť mužov v porovnaní so ženami a naopak, veľmi pozitívne pôsobí na väčšiu časť žien v porovnaní s mužmi. V tejto súvislosti by bolo zaujímavé zistiť, akými dopravnými prostriedkami sa presúvajú muži a ženy a aké aktivity popri dochádzaní vykonávajú. Niektoré vedecké štúdie dokazujú, že dochádzanie do a zo zamestnania môže mať pozitívny vplyv na prežívanie jednotlivcov (napr. Martin a kol., 2014, Olson a kol., 2013). Podrobnejší obraz subjektívneho vnímania vplyvu času dochádzania do a zo zamestnania na súkromný život respondentov je znázornený v grafe 2.

Graf 10 Vplyv času dochádzania do a zo zamestnania na súkromný život respondentov
Zdroj: Vlastné spracovanie, 2020.

Analýzou výsledkov dotazníkového prieskumu sme zistili, ako vplýva zaťaženosť prácou mimo pracovný čas na súkromný život respondentov. V tejto súvislosti nás neprekvapilo, že negatívnejšie vnímajú zaťaženosť prácou vo voľnom čase ženy, čo je pravdepodobne spojené s ich časovo náročnejším podieľaním sa na neplatenj práci, a teda na starostlivosti o domácnosť, deti a blízkych. Naopak, muži vnímajú zaťaženosť prácou vo voľnom čase skôr pozitívne. Na základe našich zistení, ktoré zobrazuje graf 3, môžeme skonštatovať, že respondenti vo všeobecnosti vnímajú zaťaženosť prácou mimo pracovný čas prekvapujúco viac pozitívne ako negatívne.

Graf 11 Vplyv zaťaženia prácou mimo pracovného času na súkromný život respondentov
Zdroj: Vlastné spracovanie, 2020.

Na základe nami uvedených zistení konštatujeme, že aktivity súvisiace s platenou prácou majú rozličný vplyv na respondentov v závislosti od ich rodovej príslušnosti. Dochádzanie do a zo zamestnania sa spája skôr s neutrálnym postojom respondentov, čo potvrdzuje predchádzajúce zistenia (Michniak, 2016), že ochota Slovákov cestovať za prácou rastie. Negatívnejšie vnímajú dochádzanie skôr muži, čo môže byť spojené s dlhším časom stráveným cestovaním v porovnaní so ženami.

Zaťaženosť prácou mimo pracovný čas má negatívnejší vplyv na súkromný život opýtaných žien v porovnaní s mužmi. Vo všeobecnosti výkon práce nad rámec pracovného času (vo voľnom čase) vnímajú respondenti skôr pozitívne. Toto zistenie je pre nás prekvapujúce. Aj z tohto dôvodu považujeme ďalšie skúmanie tejto problematiky za relevantné.

Záver

Čas venovaný platenej práci môžeme považovať v produktívnej fáze životného cyklu za štandardnú súčasť života každého jednotlivca, ktorý vstúpi na trh práce. S výkonom platenej práce súvisia často aj ďalšie aktivity ako dochádzanie do a zo zamestnania a čas venovaný práci mimo pracovného času. Tieto aktivity vyžadujú obeť času voľného, ktorého protihodnota je predovšetkým získanie mzdy ako jedného z príjmov jednotlivca, resp. domácnosti. V súčasnom turbulentnom trhovom prostredí je kľúčovou prioritou organizácií disponovať ľuďmi, ktorí sú spokojní so svojou prácou, v ktorej nachádzajú zmysel, a v ktorej majú možnosť rastu a slobodného konania (Seková, Václaviková, 2015). Z mnohých štúdií je zrejmé, že na subjektívny pocit spokojnosti zamestnancov vplyva aj dĺžka času, ktorý venujú platenej práci. Z tohto dôvodu považujeme za nevyhnutné poznať dĺžku času, ktorý trávia výkonom platenej práce a s ňou súvisiacimi aktivitami. Zastávame názor (a vedecké štúdie to potvrdzujú), že práve subjektívny pocit spokojnosti, resp. nespokojnosti ovplyvňuje mieru využitia kreatívneho potenciálu zamestnancov a ich produktivitu práce, ktorá je pre zamestnávateľov kľúčová.

Našou ambíciou bolo využitím primárnych údajov a ich triedením poskytnúť komplexnejší obraz o ekonomicky aktívnych jednotlivcoch na Slovensku a kvantifikovať priemernú týždennú dĺžku času stráveného výkonom platenej práce a aktivitami, ktoré je možné k platenej práci bezprostredne priradiť. Zároveň sme pozornosť sústredili aj na identifikovanie presahov týchto aktivít na súkromný život. Domnievame sa, že v rámci podmienok Slovenskej republiky ponúkame jedny z prvých výsledkov v tejto oblasti, ktoré interpretujeme vo vzájomných súvislostiach.

Jedným z našich zistení, podľa očakávania, bolo, že dĺžka času aktivít spojených s platenou prácou je priemerne počas týždňa väčšia v prípade mužov v porovnaní so ženami. Na základe tohto zistenia sme potvrdili prvú hypotézu, že muži venujú viac času platenej práci vrátane dochádzania do a zo zamestnania a práce mimo pracovného času v porovnaní so ženami. Nazdávame sa, že príčin tejto rodovej nerovnosti je viacero, a sú spojené najmä s tradičnou organizáciou aj ďalších aktivít vykonávaných v domácnostiach v rámci home-managementu, ktoré sú viac ako jednočlenné. Myslíme si, že organizáciu a samotnú alokáciu času v rámci domácnosti do značnej miery ovplyvňujú aj napr. dochádzanie do a zo zamestnania a práca vykonávaná mimo pracovného času.

Pre nás prekvapujúcejším zistením bolo, že aktivity, ktoré súvisia s platenou prácou a majú presah na súkromný život respondentov, nie sú vnímané respondentmi vo všeobecnosti výrazne negatívne. Toto zistenie naznačuje, že respondenti pravdepodobne vnímajú tieto aktivity ako prirodzenú súčasť ich pracovného života, ktorá nenaruša ich rovnováhu medzi pracovným a súkromným životom (work-life balance). Na základe analýzy výsledkov dotazníkového prieskumu sme nepotvrdili nami formulovaný druhý predpoklad, že ženy vnímajú čas strávený dochádzaním do a zo zamestnania ako aj zaťaženosť prácou mimo pracovného času negatívnejšie v porovnaní s mužmi. Jedno z možných vysvetlení tohto javu pripisujeme tomu, že ženy venujú aktivitám, ktoré sú spojené s platenou prácou v priemere menej času v porovnaní s mužmi. Zároveň je známym faktom, že ženy na Slovensku venujú viac času neplatenej práci vykonávanej v domácnosti, a teda v domácnosti trávajú viac času v porovnaní s mužmi. Podľa autorov Greenhaus a kol. (2003), vyššiu kvalitu života ako aj subjektívny pocit spokojnosti môžeme sledovať u tých jednotlivcov, ktorí trávajú viac času v domácnosti, resp. v rodine ako v platenom zamestnaní. Dĺžka pracovného času (počet hodín v platenej práci) vplýva okrem iného na pohodu a duševné zdravie jednotlivca. Dlhý pracovný čas môže výrazným spôsobom prispievať k výraznejšej nepohode, ktorú môže zamestnanec pociťovať. Z tohto hľadiska väčšiemu riziku sú vo všeobecnosti vystavení muži. Dlhodobá nadmerná pracovná záťaž vedie nielen k syndrómu vyhorenia, ale zároveň sa znižuje priestor pre starostlivosť o samého seba, čo vyúsťuje do pracovného stresu a v konečnom dôsledku do depresie (Bannai, Tamakoshi, 2014; Ng, Feldman, 2008). Táto skutočnosť má závažné dôsledky nielen pre zamestnanca ako jednotlivca, ale aj členov jeho domácnosti (Kivimäki a kol., 2015).

Je však potrebné uviesť, že predovšetkým informácie o subjektívnom vnímaní zaťaženosť platenou prácou mimo pracovný čas (vo voľnom čase) sú ovplyvnené skutočnosťou, že dáta sú priemerované z odpovedí všetkých respondentov, a teda aj tých, ktorí platenú prácu mimo pracovný čas nevykonávajú. Na základe analýzy výsledkov dotazníkového prieskumu sme zistili, že platenej práci vo voľnom čase sa venuje až tretina respondentov. Práve z tohto dôvodu považujeme za relevantné venovať sa predmetnej problematike precíznejšie a hlbšou kvalitatívnou a kvantitatívnou analýzou zisťovať súvislosti a konzekvencie alokácie času v prospech platenej práce a s ňou súvisiacich aktivít. Z nášho prieskumu nedokážeme identifikovať, či čas venovaný platenej práci napr. vo voľnom čase je nutnosť, alebo dobrovoľnosť. Spresňovanie týchto informácií by mohlo pomôcť identifikovať na kvalitatívne vyššej úrovni presah vplyvu platenej práce na zamestnaného ako i domácnosť.

Zastávame názor, že problematika rovnováhy medzi prácou a súkromným životom je mimoriadne aktuálna i v súčasnej situácii spôsobenej pandémiou ochorenia COVID-19, ktorá vedie k tomu, že organizáciu platenej práce sú mnohí zamestnanci nútení realizovať formou home-officu, čo do home-managementu vnáša v mnohých prípadoch nový element, ktorý nebol predtým súčasťou štandardného fungovania domácností na Slovensku. Niektoré prieskumy, ktoré sa realizujú na nadnárodnej úrovni predznamenávajú, že veľká väčšina zamestnancov sa už nechce vrátiť k pracovnému režimu pred vypuknutím pandémie COVID-19. Predpokladáme, že v rámci home-officu dokážu jednotlivci lepšie zosúladiť pracovný a súkromný život. Môže to byť spôsobené aj úsporou času, ktorý nemusia obetovať dochádzaniu do a zo zamestnania. Domnievame sa však, že tento režim prináša so sebou

aj mnohé úskalia, ktoré sa môžu na subjektívnom pociťe spokojnosti prejavovať negatívne (napr. sociálny dištanc, neschopnosť oddeliť pracovný a voľný čas, apod.). Je zrejmé, že len čas ukáže všetky pozitíva a negatíva novo sa formujúceho trhu práce z hľadiska jej organizácie, ktorá je pandémiou COVID-19 značne poznačená.

Grantová podpora: Článok vznikol s podporou projektu VEGA 1/0621/17 “Rozhodovanie slovenských domácností o alokácii času na vykonávanie platenej a neplatenej práce a vplyv stratégií domácností na vybrané oblasti hospodárskej praxe”.

Zoznam použitej literatúry

- [1] Bannai, A., & Tamakoshi, A. (2014). The association between long working hours and health: a systematic review of epidemiological evidence. [Spojenie medzi dlhým pracovným časom a zdravím: systematické preskúmanie epidemiologických dôkazov]. *Journal of Work, Environment and Health*, 40(1), 5-18. doi: 10.5271/sjweh.3388
- [2] Byrne, U. (2005). Work-life balance. [Rovnováha medzi pracovným a súkromným životom]. *Business Information Review*, 22(1), 53-59. doi: 10.1177/0266382105052268
- [3] Fisher, G. (2001). Work/personal life balance: A construct development study (Dizertačná práca). [Rovnováha medzi pracovným a osobným životom: Konštruktívna rozvojová štúdia]. Bowling Green, OH: Bowling Green State University.
- [4] Greenhaus, J., H., & Beutell, N., J. (1985). Sources of conflict between work and family roles. [Zdroje konfliktu medzi pracovnými a rodinnými rolami]. *Academy of Management Review*, 10(1), 76-78. doi: 10.2307/258214
- [5] Greenhaus, J., H., Collins, K., M., & Shaw, J., D. (2003). The relation between work-family balance and quality of life. [Vzťah medzi rovnováhou medzi prácou a rodinou a kvalitou života]. *Journal of Vocational Behavior*, 63, 510-531. doi: 10.1016/S0001-8791(02)00042-8
- [6] Haas, A., Osland, L. (2014). Commuting, migration, housing and labour markets: complex interactions. [Dochádzanie, migrácia, bývanie a trhy práce: zložité interakcie]. *Urban Studies*, 51(3), 463-476. doi: 10.1177/0042098013498285
- [7] Kahn, R., L., Wolfe, D., M., Quinn, R., P., Snoek, J. D., & Rosenthal, R., A. (1964). *Organizational stress: studies in role conflict and ambiguity*. [Organizačný stres: štúdie o konflikte rolí a nejednoznačnosti]. New York City, NY: John Wiley and Sons.
- [8] Kika, M., & Martinkovičová, M. (2015). Neplatená práca v slovenských domácnostiach – výskum, výsledky a súvislosti. *Sociológia - Slovak Sociological Review*, 47(5), 474-503.
- [9] Kivimäki a kol. (2015). Long working hours and risk of coronary heart disease and stroke: a systematic review and meta-analysis of published and unpublished data for 603 838 individuals. [Dlhá pracovná doba a riziko srdcových chorôb a mozgových príhod: systematický prehľad a metaanalýza publikovaných a nepublikovaných údajov o 603 838 jednotlivcoch]. *The Lancet Regional Health*, 368, 1739-1746. doi: 10.1016/S0140-6736(15)60295-1
- [10] Kollár, J., Mazúrová, B., Hronec, M., & Nedelová, G. (2017). Regional aspects of the labour market in Slovakia. [Regionálne aspekty trhu práce na Slovensku]. In Conference proceedings: 6th Central European conference in regional science, 20-

22 September 2017, Banská Bystrica (eds). Banská Bystrica: Matej Bel University, Faculty of Economics (pp. 592-600).

- [11] Kollár, J., Mazúrová, B., & Nedelová, G. (2018). Specifics of labor mobility in areas of the Slovak Republic. [Regionálne aspekty trhu práce na Slovensku]. In Economic and social policy: proceedings of the international scientific conference, Čeladná, September 4-6 2018. Ostrava: Vysoká škola sociálně správní (pp.139-148).
- [12] Lyons, G., & Chatterjee, K. (2008). A human perspective on daily commute: costs, benefits, and trade-offs. [Ľudský pohľad na každodenné dochádzanie: náklady, výhody a kompromisy]. *Transportation Review*, 28(2), 181-198. doi: 10.1080/01441640701559484
- [13] Martin, A., Goryakin, Y., & Suhrcke, M. (2014). Does active commuting improve psychological wellbeing? Longitudinal evidence from eighteen waves of the British Household Panel Survey. [Zlepšuje aktívne dochádzanie do zamestnania psychickú pohodu? Pozdĺžne dôkazy z osemnástich vln prieskumu britských skupín domácností]. *Preventive Medicine*, 69, 296-303. doi: 10.1016/j.ypmed.2014.08.023
- [14] Mazúrová, B., & Kollár, J. (2019). Koľko času a peňazí míňajú Slováci dochádzaním do práce? *Monitor hospodárskej politiky*, 3, 35-38.
- [15] Michniak, D. (2016). Main trends in commuting in Slovakia. [Hlavné trendy v dochádzaní na Slovensku]. *European Journal of Geography*, 7(2), 6-20.
- [16] Ng, T., W., H., & Feldman, D. C. (2008). Long work hours: a social identity perspective on metaanalysis data. [Dlhá pracovná doba: pohľad sociálnej identity na údaje metaanalýzy]. *Journal of Organizational Behavior*, 29(7), 853-880. doi: 10.1002/job.536
- [17] Olson, L., E., Garling, T., Ettema, D., Friman, M., & Fujii, S. (2013). Happiness and satisfaction with work commute. [Šťastie a spokojnosť s prácou dochádzaním]. *Social indicators research*, 111(1), 255-263. doi: 10.1007/s11205-012-0003-2
- [18] Poulou, S. (2014). Work Life Balance: A Conceptual Review. [Rovnováha pracovného a súkromného života: Konceptný pohľad]. *International Journal of Advances in Management and Economics*, 3(2), 1-17.
- [19] Rife, A., A., & Hall, R., J. (2015). Work-Life Balance. [Rovnováha medzi pracovným a súkromným životom]. SIOP White Paper Series. Dostupné na <http://www.siop.org/WhitePapers/WorkLifeBalance.pdf>.
- [20] Seková, M., & Václavíková, D. (2015). Sloboda v práci – nový prístup k práci s ľuďmi v pracovnom procese. *Ekonomika a spoločnosť*, 16(2), 203-211.
- [21] Solá, A., G. (2016). Constructing work travel inequalities: The role of household. [Budovanie nerovností v pracovnom cestovaní: Úloha domácnosti]. *Journal of Transport Geography*, 53, 32-40. doi: 10.1016 / j. jtrangeo.2016.04.007.
- [22] Sparks, A., Cooper, C., & Fried, Y. et al. (1997). The effects of hours of work on health: A meta analytic review. [Účinky pracovného času na zdravie: metaanalytický prehľad]. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 70(4), 391-408. doi: 10.1111/j.2044-8325.1997.tb00656.x.
- [23] Spurgeon, A., Harrington, J., M., & Cooper, C. L. (1997). Health and safety problems associated with long working hours: a review of the current position. [Problémy v oblasti zdravia a bezpečnosti spojené s dlhým pracovným časom: preskúmanie súčasnej

- situácie]. *Occupational and Environmental Medicine*, 54(6), 27-42. doi: 10.1136/oem.54.6.367.
- [24] Stutzer, A., & Frey, B. (2008). Stress that doesn't pay: the commuting paradox. [Stres, ktorý sa nevypláca: paradox dochádzania]. *The Scandinavian Journal of Economics*, 110(2), 339-366. doi: 10.1111/j.1467-9442.2008.00542.x.
- [25] Sullivan, W. (2007). Road warriors: tie-ups. Backups. Gridlock. The American commute has never been so painful. Is there any solution? [Cestní bojovníci: Vězby. Zálohy. Gridlock. Americké dochádzanie nikdy nebolo také bolestivé. Existuje nejaké riešenie?]. *US News World Report*, 142(16), 42-49.
- [26] Sweet, M., & Kanaroglou, P. (2016). Gender differences: The role of travel and time use in subjective well-being. [Rodové rozdiely: Úloha cestovania a využívania času v subjektívnej pohode]. *Transporting Research Part F*, 40, 23-34.
- [27] Van Der Hulst, M. (2003). Long workhours and health. [Dlhé pracovné hodiny a zdravie]. *Scandinavian Journal of Work, Environment and Health*, 29(3), s. 171 – 88. doi: 10,5271 / sjweh.720
- [28] Wheatley, D. (2014). Travel-to-work and the subjective well-being: study of UK dual career households. [Cesta do práce a subjektívna pohoda: štúdium duálnych kariérnych domácností v UK]. *Journal of Transport Geography*, 39, 187-196. doi: 10.1016/j.jtrangeo.2014.07.009.
- [29] Wheatley, D., & Wu, Z. (2014). Dual careers, time-use, and satisfaction levels: evidence from the British Household Panel Survey. [Dvojitá kariéra, využitie času a úroveň spokojnosti: dôkazy z prieskumu britského panelu domácností]. *Industrial Relations Journal*, 45(5), 443-464. doi: doi.org/10.1111/irj.12071.
- [30] Európska komisia (2020). Dostupné na: www.ec.europa.eu.
- [31] Zákon NR SR č. 311/2011 Z. z. v znení neskorších predpisov.

Adresa autorov: Ing. Barbora Mazúrová, PhD., Ing. Ján Kollár, PhD. Ekonomická fakulta Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Tajovského 10, 975 90 Banská Bystrica, e-mail: barbora.mazurova@umb.sk; jan.kollar@umb.sk.